

קול אחד וקולות רבים

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֲסַפֶּה לִּי שְׁבָעִים אִישׁ מִזְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֹדְעֵת כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשִׁטְרֵי וְלִקְחָתָ אִתָּם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ: (במדבר יא טז)¹

במדבר רבה טו כה – משה מאציל מרוחו ולא חסר

"וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם". להודיעך שיום מנוי הזקנים היה חביב לפני הקב"ה כיום מתן תורה, שכתוב בו: "כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם" (שמות יט יא). אף במנוי הזקנים כתיב שם וירדה.²

למה הדבר דומה? למלך שהיה לו פרדס ושכר לתוכו שומר ונתן לו שכר השמירה. לאחר זמן א"ל השומר: איני יכול לשומרו כולו לבדי, אלא הבא עוד אחרים שישמרו עמי. אמר לו המלך: נתתי לך את הפרדס כולו לשומרו וכל פירות שמירתך לך נתתי, ועכשיו אתה אומר: הבא לי עוד אחרים שישמרו עמי? הריני מביא אחרים שישמרו עמך והוי יודע שאין אני נותן להם שכר שמירה משלי, אלא מתוך שכר שנתתי לך משם הן נוטלין שכרן. כך אמר הקב"ה למשה כשאמר לא אוכל אנכי לבדי לשאת. אמר לו הקב"ה: אני נתתי בך רוח ודעת לפרנס את בני ולא הייתי מבקש אחר, כדי שתתייחד אתה באותה גדולה, ואתה מבקש אחר?! תדע שמשלי אינן נוטלין כלום, אלא משלך: "ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם" (במדבר יא טז).³

ואעפ"כ משה לא חסר כלום. תדע, שלסוף ארבעים שנה אמר לו: "קח לך את יהושע בן נון ... ונתתה מהודך עליו" (שם כז יח-כ). מה כתיב ביהושע: "ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו" (דברים לד)⁴

מסכת סנהדרין פרק א משנה ו – זה הסנהדרין הראשון

סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד וקטנה של עשרים ושלושה. ומנין לגדולה שהיא של שבעים ואחד? שנאמר: "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל" ומשה על גביהן, הרי שבעים ואחד.⁵

¹ בסדר הקריאה בארץ ישראל נקראת פרשה קצרה זו, "אספה לי שבעים איש" בפני עצמה, במדבר יא טז – יא כב, שהיא מהסידרות הקצרות ביותר (שבעה פסוקים! מן הסתם קראו שוב ושוב לעולים כפי שאנו עושים לעתים, למשל בראש חודש, חול המועד סוכות, שמחת תורה). אך אם ניצמד לפרשה המורחבת שלנו, כמנהג בבל, נוכל לדרוש את השורש אס"ף אשר נמצא פעמים רבות בפרשה: מאסף למחנות, אסיפת הזקנים, אסיפת הדגים, אסיפת השלו, אספסוף, האסף מרים. ובתרגום אונקלוס ויונתן: כנוש. נראה שאין זה מקרי. אסיפה היא כנוס היא כנסת (כנסיה בלשון חז"ל). שבה גם לומדים ומוסיפים דברי תורה. ראה גם "וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסְפוּ" בסוף פסוק כה ובפירושים המנוגדים שנאמרו שם על הפועל יס"ף.

² כפשוטו של מקרא, מינוי הזקנים הוא תגובה לקריאתו הקשה של משה: "לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה", היינו, מענה ענייני לתלונתו של משה, אירוע לא מתוכנן שאלמלא תלונות העם אולי לא היה בא לעולם (או שהיה קורה במועד זמן ונסיבות אחרות). יש כאן הקבלה מאד מעניינת עם ניסיונו של משה בראשית הדרך לשפוט את העם לבדו, עד שיתרו מעיר לו "כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשהו לבדך", וכאן אומר משה בעצמו: "לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני". ההקבלה הלשונית והעניינית בין שני אירועי אלה היא מאד ברורה, אך לא מצאנו מדרשים או פרשנים שמתעכבים על עליה. ראה אגב פירוש אור החיים שמתעכב על דברי משה: "לא אוכל אנכי לבדי לשאת", ואומר: "כאן החליט הרצון, כי לא תרעומת לבד הוא מתרעם אבל יסכים לשאת, אלא גילה דעתו ורצונו שאינו רוצה ורשע לבד". משהו השתנה אצל משה מספר שמות לספר במדבר. בין כך ובין כך, הדרשן בקטע הנ"ל משווה למינוי הזקנים חגיגות ויוצר השוואה ברורה עם מעמד הר סיני!

³ כאן לכאורה משתנה נקודת המבט ומשה זוכה לנזיפה. גם כאן מתבקשת ההשוואה עם עצת יתרו למינוי מערכת שופטים (נושא לו הקדשנו את הדף [פרשת מינוי הדיינים](#) בפרשת יתרו), שהרי הקב"ה אומר כאן למשה (עפ"י המדרש כמובן): "אני נתתי בך רוח ודעת לפרנס את בני ולא הייתי מבקש אחר, כדי שתתייחד אתה באותה גדולה". האם באמת כוונת הקב"ה הייתה שמושה יהיה מנהיג יחיד? ניחא משה עם סגולותיו הייחודיות ("התייחד בגדולה"), אך מה ומי יהיה אחריו?

⁴ כאן הנזיפה במשה מתרככת ואגב אנחנו לומדים שמהודו של משה ניתן לא רק לזקנים שמונו – ומכאן כוחו של כל בית דין שיעמוד אחרי משה, אלא גם ליהושע – ומכאן סמכותו של כל מנהיג שיבוא אחרי משה: "ירובעל בדורו – כמשה בדורו ... יפתח בדורו – כשמואל בדורו" (ראש השנה כה ע"ב). ראה דברינו [ונתת מהודך עליו](#) בפרשת פנחס. אך אנו רוצים להמשיך בדרכו של קטע המדרש הפותח שרואה במינוי הזקנים – מינוי הסנהדרין הראשון – מאורע חיובי המשווה עם מתן תורה, גם אם נולד מתוך תלונות העם והטרוניה הקשה של משה. אנו רוצים להתמקד בהשוואה עם מתן תורה, בהר סיני ירד ה' וגם כאן. ובשניהם, ירידה לצורך עליה והעלאה של נביאים וחכמים למדרגה שהם ייקחו אחיות וינהיגו את העם. בהר סיני – משה וכאן – סנהדרין גדולה.

⁵ ראה במדבר רבה טו כד וכן רש"י על הפסוק (יא טז) הדנים בשאלה מה קרה לשבעים הזקנים של מתן תורה ומסיקים שהם נשרפו בחטא המתאווננים באש אשר אכלה "בקצה המחנה – בקצינים שבמחנה" (במדבר רבה הנ"ל). זאת ועוד, כבר במעמד הר סיני היו ראויים שבעים הזקנים להתכלות מפני שאכלו ושתו כשכינו חזו בשכינה ונדחה עונשם, מפני חביבות יום מתן תורה עד לכאן. מינוי הזקנים כאן בחטא המתאוונים, הוא איפוא מילוי מחדש של שורות הכרם (עפ"י שיר השירים רבה ח ג). אך בשמות רבה (ה כ) משמע שהזקנים שכאן הם אותם הזקנים של יציאת מצרים (ושל מתן תורה). ראה גם יומא כח ע"ב: "מימיהם של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם". ומדרש בראשית רבה צט ו, פרשת ויחי, מקדים את מינוי הזקנים ליעקב אבינו ערב מותו: "האספו ואגידה לכם שמינה אותן זקנים, כמו שנאמר (במדבר יא) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל". אך כפשוטו ורוב מדרשו, כאן הוא ה"מינוי הרשמי". כאן נוסדה הסנהדרין הראשונה לצידו של משה.

פירוש רמב"ן על הפסוק: "כי המספר הזה יכלול כל הדעות בהיותו כולל כל הכוחות, ולא יפלא מהם כל דבר".⁶

במדבר רבה טו כג – "איש", לא "אנשים"

"אספה לי שבעים איש" זה שאמר הכתוב: "אוהב טהר לב, חן שפתיו רעהו מלך" (משלי כב יא). למה לא אמר לו "אספה לי שבעים אנשים" אלא "שבעים איש"? – מיוחדים. שיהיו דומים לי ולך. לי – שנאמר: "ה' איש מלחמה" (שמות טו ג) ולך – שנאמר: "והאיש משה ענו מאד" (במדבר יב ג).⁷

במדבר רבה יד כא, כב – הקול היוצא באוהל מועד

"ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו" (במדבר ז פט) – קול לו קול אליו. אוציא את ישראל ... אוציא את הזקנים ... אוציא את בני אהרן ... אוציא את כולם ... קול לו קול אליו. משה היה שומע את הקול ואין כל אלו שומעים את הקול.⁸

"וידבר אליו" ולא למלאכי השרת שהיו שם. מגיד הכתוב שהיה יוצא הקול מפי הקב"ה כמין סילון לתוך אזנו של משה והמלאכים היו באמצע ולא היו שומעים אותו.⁹

שמות רבה כט א – "אני ה' אלהיך"

המינים שאלו את ר' שמלאי, אמרו לו: אלוהות הרבה יש בעולם. אמר להם: למה? אמרו לו: שהרי כתוב "השמע עם קול אלהים" (דברים ח).¹⁰ אמר להם: שמא כתוב "מדברים"? לאו, אלא "מדבר". אמרו לו תלמידיו: רבי, לאלו דחית בקנה רצוץ, לנו מה אתה משיב?¹¹ חזר ר' לוי ופירשה, אמר להם: "השמע עם קול אלהים מדבר

⁶ הסיבה המיידית למינוי שבעים הזקנים כאן הייתה חטא המתאוים וקובלנתו של משה: "לא אוכל לְבַדִּי לְשַׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה כִּי כִבֵּד מִמֶּנִּי" (ראה איך משה מרכז קובלנה זו בתחילת ספר דברים: "לא אוכל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם: ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבֵּה אֶתְכֶם וְהַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב"), אבל המהלך היה מתבקש בכל מקרה. הסנהדרין הוא מקום מפגש לריבוי כוחות ודעות גם אם "משה על גביהן".

⁷ חבר סנהדרין צריך שיהיה ענו כמשה מחד גיסא ואיש מלחמה כקב"ה מאידך גיסא. ואם לא יגיע למדרגות גדולות אלה (שהרי מי לנו ענו כמשה שנזכר בסוף פרשה זו, ראה דברינו ענוותנותו של משה? ומי יכול להיות "איש מלחמה" כקב"ה?), אז לפחות שיהיה "איש" (במקום שאין אנשים השתדל להיות איש", מסכת אבות פרק ב משנה ה). המדרש מדגיש את לשון היחיד, כל זקן וחבר בסנהדרין הוא אישיות לעצמו. תכונות נוספות הנדרשות מחבר בסנהדרין: "שיהו בעלי חכמה בעלי גבורה וותיקים ופסיפים" (ספרי במדבר פסקא צב, פסיפים הוא כנראה שיבוש של פסיפס המסמל רב גוונים). ראה גם סנהדרין ז ע"א: "אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה, ובעלי חכמה, ובעלי מראה, ובעלי זקנה, ובעלי כשפים, ויודעים בשבעים לשון". עוד בעניין זה, התכונות שנמנו בפרשת יתרו "אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת וכו'" וגם שם מתפרשים בסוף על "איש חיל", ראה דברים רבה פרשה א (ומקבילה בשמות רבה ל י): "אמר רבי ברכיה בשם רבי חנינא: צריכין הדיינין שיהא בהן שבע מדות ואלו הן: חכמים ונבונים ויודעים, וארבע כמה שכתב להלן (שמות יח) ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל, יראי אלהים, אנשי אמת, שונאי בצע - הרי שבע. ולמה לא נכתבו שבע כאחת? שאם לא נמצאו משבע מביא מארבע, ואם לא נמצאו מארבע מביא מג', ואם לא נמצאו מג' מביא מאחד, שכן כתוב: ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל" – בדברינו אנשים חכמים ונבונים ויודעים בפרשת דברים. שוב הקשר למתן תורה וגם קשר סמוי ליתרו האיש שבפרשתנו נפרד מעם ישראל ושוב לא ייתן את עצותיו ("שמע בקולי איעצך", "והיית לנו לעיניים"). ראה דברינו דו-שיח משה יתרו בפרשה זו.

⁸ הפסוק החותם את פרשת השבוע הקודמת, פרשת נשא, מציג את התפיסה הקיצונית של דיבור בלבדי למשה. "משה קיבל תורה מסיני". "תורה צוה לנו משה". "ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה והחוקים והמשפטים" (דברים ה כה). נושא לו נדרשנו בדברינו וישמע את הקול מדבר אליו בפרשת נשא. ומה עשה משה עם הדיבור הזה? ראה תיאור סדר הלימוד באוהל מועד בעת שנדם הקול האלוהי ונמשך ממנו הקול האנושי, גמרא עירובין נד ע"ב: "תנו רבנן, כיצד סדר משנה? משה למד מפי הגבורה, נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו. נסתלק אהרן וישב לשמאל משה. נכנסו בניו ושנה להן משה פירקו, נסתלקו בניו, אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן ... נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקו, נסתלקו זקנים, נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקו וכו'". מקור זה משמש בידי הרמב"ם בהקדמתו לפירושו למשנה (לסדר זרעים) לתיאור אופן המסירה של התורה שבכתב ובע"פ מדור לדור ("היו כותבין המקרא וזוכרים הקבלה על פה"), בדגש חזק על שלמות כל התורה עם כל דקדוקיה מימות משה ועד גיבוש המשנה והתלמוד, עד שהוא נזקק להסביר בהמשך דבריו שם כיצד נוצרו המחלוקות במשנה ובתלמוד. ראה דבריו הנמלצים שם. אך הדגש בגמרא עירובין הוא על השינון והחזרה, כפי שמסכם שם רבי אליעזר: "חייב אדם לשנות לתלמידו ארבעה פעמים" ואפשר לקרוא אותה גם באופן "רך" ופתוח יותר. שהרי פשיטא שכאשר מסתלקים משה, אהרון ובניו, ונשארים הזקנים עם העם (ראה שם בגמרא) יכולים הדברים להיאמר בשינויי לשון ודגש. ראה איך הרמב"ם מוסיף על דברי הגמרא שלב מסירה נוסף: "ומתפזרים העם ללמד זה לזה מה ששמעו מהשליח, וכותבים המקרא במגלות. ומתפזרים השירים בכל בית ישראל ללמד ולשנן עד שידעו אותו מקרא וישכילו קריאתו וכו'". הקול האלוהי האחד מתפזר לקולות אנושיים רבים בתהליך המסירה.

⁹ כאן קבלנו "בנוסח קטן" שמחזיר אותנו למעורבות המלאכים בנתינת התורה – סירובם להורדת התורה לארץ, כפי שהרחבנו בדברינו עליית למרום שבית שבי בחג השבועות. המלאכים מסולקים גם מלימוד התורה שלאחר מעמד הר סיני, זה שבאוהל מועד ואח"כ בבית המדרש. הם פשוט לא שומעים את הקול שמנסר שם בחלל ועובר בתדר סודי ומיוחד מהקב"ה למשה וממנו לחכמי כל דור ודור.

¹⁰ המילה "אלהים" יכולה להתפרש בלשון רבים (כמו: "אלהי האלהים"). היה צריך לכתוב אל ביחיד, כך טענו המינים כלפי ר' שמלאי. או שמא טענתם נובעת מהמילים "שמע קול?" עש שיבוא המאיר עינינו ויבורך, אולי יתבאר הדברים על פי רמב"ן בפירושו לשמות יט כ: "ואל יקשה עליך מה שאמרו הם למשה כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש, כי לא אמרו אשר שמע אלהים מדבר מתוך האש, אבל אמר קול אלהים, שאמרו מה שהשיגו".

¹¹ המוטיב זה של דחייה בקנה למינים ותשובה שונה לתלמידים, בפרט אצל ר' שמלאי, חוזר במספר מקומות וכבר הקדשנו לו דף מיוחד לאילו דחית בקנה לנו מה אתה משיב בפרשת חוקת. ופה ר' לוי נותן את התשובה לתלמידים.

מתוך האש". כיצד? אילו היה כתוב "קול ה' בכוחו", לא היה העולם יכול לעמוד. אלא, "קול ה' בכוח", בכוח של כל אחד ואחד: הבחורים לפי כוחם והזקנים לפי כוחם והקטנים לפי כוחם. אמר הקב"ה לישראל: לא בשביל ששמעתם קולות הרבה תהיו סבורין שמא אלוהות הרבה יש בשמים. אלא תהיו יודעים שאין שם אלא "אנכי ה' אלהיך".¹²

במדבר רבה טו כב

"אספה לי שבעים איש". זהו שאמר הכתוב: "דברי חכמים כדרבונות וכמשמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד" (קהלת יב יא) ... "בעלי אסופות" אלו סנהדרין. ואם תאמר: זה מתיר וזה אוסר, זה פוסל וזה מכשיר, זה מטמא וזה מטהר, ר' אליעזר מחייב ורבי יהושע פוטר, בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. למי נשמע? אמר הקב"ה: אעפ"כ כולם נתנו מרועה אחד.¹³

קהלת רבה יב יא

"בעלי אסופות" אימתי דברי תורה נאמרין כתקנן? בשעה שבעליהן שומעין אותן באסופות. מניין אתה אומר שאם שמע מפי אדם שבישראל שיהא עליו כשומע מפי חכם? תלמוד לומר: "אשר אנכי מצוך היום". ולא כשמעו מפי חכם, אלא כמפי חכמים, שנאמר: "דברי חכמים כדרבונות".¹⁴ ולא כשמעו מפי חכמים, אלא כמפי סנהדרין, שנאמר: "אספה לי שבעים איש". ולא כשמעו מפי סנהדרין, אלא כשומע מפי משה, שנאמר: "נתנו מרועה אחד" - זה משה. ולא כשומע מרועה משה, אלא מפי הקב"ה, שנאמר: "מרועה אחד" - ואין רועה אלא הקב"ה ... ואין אחד אלא הקב"ה, שנאמר: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד".¹⁵

מסכת חגיגה דף ג עמוד ב

"בעלי אסופות" - אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין. שמא יאמר אדם: היאך אני למד תורה מעתה? תלמוד לומר: "כולם נתנו מרועה אחד" - אל אחד נתנו, פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב:

¹² וכן הוא במכילתא יתרו פרשה ט: "וכל העם רואים את הקולות, קול - קולי קולות ולפיד - לפידי לפידי; וכמה קולות היו וכמה לפידיים היו? אלא שהיו משמיעים את האדם לפי כוחו, שנאמר: קול ה' בכח". וכן הוא בשיר השירים רבה על הפסוק ישקני מנשיקות פיהו. וגם מהמדרשים שהבאנו לחג השבועות (ראה דברינו [מעמד הר סיני - התגלות ופשרה](#) לחג השבועות), אפשר ללמוד על "ריבוי הקולות" של מעמד הר סיני. אך מדרש זה בשמות רבה קצת תמוה. כי נראה שר' שמלאי ענה למינים (הנוצרים) תשובה פשוטה ודווקא לתלמידיו הוא (או ר' לוי) נותן תשובה קצת מורכבת וסבוכה. מה פירוש "בכוח של כל אחד ואחד"? האין זה מעורר את שאלת המינים מחדש? והראיה, שהמדרש רואה צורך לחתום ולומר: "לא בשביל ששמעתם קולות הרבה תהיו סבורים שמא אלוהות יש בשמים". ראה גם ספרי דברים שמג פרשת וזאת הברכה שהתורה ניתנה במספר שפות: "כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל לא בלשון אחד אמר להם אלא בארבעה לשונות שנאמר ויאמר ה' מסיני בא זה לשון עברי וזרח משעיר למו זה לשון רומי הופיע מהר פארן זה לשון ערבי ואתה מרבבות קדש זה לשון ארמי". וידוע הוא שכל תרגום ומעבר שפה יש בו שינוי (ראה תרגום השבעים בחגיגה ט ע"א ושם 72 זקנים!). מעניין אילו שפות היה בוחר הדרשן אילו חי בימינו!

¹³ ריבוי הקולות והכוחות של בית המדרש מקורו בריבוי הקולות של מתן תורה. במתן תורה היה קול אחד ברור של "אנכי ה' אלהיך" ו-"השמע עם קול אלהים", יחד עם קולות רבים: "וכל העם רואים את הקולות", "קול ה' בכח" - בכוחו של כל אחד ואחד. כך צריך גם להיות בבית המדרש. "אלו ואלו דברי אלהים חיים והלכה כבית הלל" (עירובין יג ע"ב). זו התשובה האמיתית היחידה שר' שמלאי (ר' לוי) מבקש לתת לתלמידיו, עם כל "הסיכון" שבדבר. הם יודעים שהתשובה למינים היא אולי נכונה להם, אך היא "קנה רצוץ" לנו. הם הרי יושבים איתו בבית המדרש ושומעים יום יום את המחלוקות והחידושים.

¹⁴ "מפי חכמים" ולא "מפי חכם", בלשון רבים. ראה הביטוי "תלמיד חכמים" למשל בירושלמי מסכת סוכה פרק ב דף נג הלכה ה: "אין שבחו של תלמיד חכמים להיות מניח את ביתו ברגל והולך לו". וכן בפסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פסקא ד - פרה אדומה: "מי כהחכם ומי יודע פשר דבר (קהלת ח: א) - זה תלמיד חכמים". אפשר שהביטוי בלשון יחיד "תלמיד חכם" ניצח ואפשר שיש כאן מדרש. בהתחלה: תלמיד חכמים - תלמיד של הרבה חכמים ובסוף תלמיד שהוא חכם בעצמו ויודע לפשר בין דעות החכמים השונות. ראה דברינו [לימוד מרב אחד או מרבנים הרבה](#) בדפים המיוחדים.

¹⁵ המקור הוא בסופו של דבר אחד. מעל הסנהדרין ובעלי האסופות עומד משה. מחד גיסא הוא החבר השבעים ואחד בסנהדרין ומצד שני הוא "עומד על גביהם" (ראה המשנה בסנהדרין לעיל). "הלכה למשה מסיני". ומעל משה - הקב"ה. והרי לנו משמעות חדשה לאמירה: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד". לא רק במובן הרגיל של קבלת עול מלכות שמים, אלא גם במובן של מקור סמכות ההלכה. אגב, ראה בקהלת רבה שם את האזכור העקיף של פרשת תנורו של עכנאי: "כל ימיו של רבי אליעזר היו העם נוהגין כרבי יהושע ואחר שמת רבי אליעזר חזרו העם לנהוג כמדתן" (להלכה נקוט בידניו הכלל: ר' אליעזר ור' יהושע, הלכה כר' יהושע, ספר הלכות גדולות סימן נג, סדר תנאים ואמוראים חלק ב אות טו, אבל במקרים לא מעטים נפסקה הלכה כר' אליעזר, נדה סח ע"ב ועוד). העם קובע? פוק חזי מה עמא דבר? (ברכות מה ע"א, עירובין יב ע"ב, פסחים סו ע"א ועוד). ראה במדבר רבה לעיל שמביא את מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע כבית אב למחלוקת החכמים: "ואם תאמר: זה מתיר וזה אוסר, זה פוסל וזה מכשיר, זה מטמא וזה מטהר, ר' אליעזר מחייב ורבי יהושע פוטר, בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. למי נשמע? לא בכדי נבחרו שני תלמידי חכמים אלה. ראה דברינו [תנורו של עכנאי](#) בפרשת בהר.

"וידבר אלהים את כל הדברים האלה". אף אתה עשה אזניך כאפרכסת, וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין.¹⁶

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: העמדת דברי הרמב"ם בהערה 8 מול דברי רש"י בהערה האחרונה, 16, יכולה אולי לשפוך אור על תהליך הפסיקה האשכנזי מול הספרדי, אך זה נושא כבד ונכבד ונשאר אותו לגדולים וטובים מאיתנו. כל היודע דבר אודות נושא זה מתבקש בכל לשון של בקשה להודיענו בהקדם.

¹⁶ ראה רש"י שם: "עשה אזניך כאפרכסת - מאחר שכולן לבן לשמים - עשה אוזןך שומעת ולמוד ודע דברי כולם. וכשתדע להבין אי זה יכשר - קבע הלכה כמותו". ריבוי הקולות מוביל בסופו של דבר לאחריות אישית עצומה של הפרט וקשורים אולי גם למסכת הוריות. ראה דברינו [ככל אשר ירוך וכן על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל](#) בפרשת שופטים. ואם נחזור לגמרא חגיגה, נראה שכל העניין שם מתחיל מהשאלה: "מה חידוש היה בבית המדרש". "תנו רבנן: מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר (בן) חסמא שהלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין, אמר להם: מה חידוש היה בבית המדרש היום? אמרו לו: תלמידך אנו, ומימך אנו שותין. אמר להם: אף על פי כן, אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש". ואי אפשר לבית מדרש בלי ריבוי קולות ותלמידים; תלמידים ששותים מים מרבותיהם, דולים ומשקים לאחרים וזה לזה (יומא כח ע"ב), וסופם שגם משקים לרבותיהם. "מה עץ קטן מדליק את הגדול - אף תלמידי חכמים, קטנים מחדדים את הגדולים. והיינו דאמר רבי חנינא: הרבה למדתי מרבתי ומחבירי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולך" (תענית דף ז עמוד א).